

5. Сизоненко В.О. Сучасне підприємництво. — К.: Знання-Прес, 2008.— 440 с

6. Статистичний щорічник Житомирської області за 2009 р. // за ред. Л. О. Рижкової. — Житомир, 2010. — 479 с.

7. <http://ukrstat.gov.ua/>

8. <http://economy-zt.info/content/view/32/31/>

Стаття надійшла до редакції 04.04.2011 р.

УДК 658 : 338.43

В. М. Пугачов, аспірант,
Український державний університет фінансів
та міжнародної торгівлі

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ КОМПАНІЙ У РОЗВ'ЯЗАННІ ГЛОБАЛЬНОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОБЛЕМИ

У статті розглянуто перспективи міжнародної інтеграції агропродовольчих компаній та їх роль у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми. Обґрунтовано необхідність активізації діяльності агропродовольчих компаній щодо виробництва продуктів харчування.

Ключові слова: глобальна продовольча проблема, агропромислові формування.

В статье рассматриваются перспективы международной интеграции агропродовольственных компаний и их роль в решении глобальной продовольственной проблемы. Обосновывается необходимость активизации деятельности агропродовольственных компаний относительно производства продуктов питания.

Ключевые слова: глобальная продовольственная проблема, агропромышленные формирования.

Prospective of agro-food companies international integration and there role in global food problem solving are shown in the article. There are based the necessity of agro-food companies activity increase concerning food production.

Key words: global food problem, agro-industry forming.

Характерним наслідком розвитку світової економіки є підвищення рівня життя населення. Між тим, продуктами харчування в необхідній кількості забезпечена лише третина населення планети, майже 1 млрд людей сьогодні хронічно голодує, а понад 2 млрд — недоїдає. В той же час вчені та міжнародні установи прогнозують збільшення населення земної кулі, а саме в 1,76 разу за період з 2010 до 2050 років [1, с. 27]. Очевидно, що такі високі темпи росту населення та споживання продовольства ще більше загострять світову продовольчу проблему.

Дослідженню глобальної продовольчої проблеми присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених, міжнародних установ та фондів. Не зважаючи на актуальність даної теми для багатьох країн світу, зацікавленість міжнародних організацій у цьому питанні, у проведених дослідженнях залишаються поза увагою процеси розвитку потужних агропродовольчих компаній в країнах Східної Європи, зокрема, в Україні, та їх вплив на розв'язання глобальної продовольчої проблеми.

Цілями даного дослідження є аналіз тенденцій і закономірностей розвитку агропродовольчих компаній в Україні, перспектив їх участі у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми та підвищення ролі країни на світових ринках продовольства.

Об'єктом дослідження є агропродовольчі компанії України, що знаходяться в процесі інтеграції в світові та регіональні економічні структури, та приймають участь у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми.

Предметом дослідження є система економічних відносин щодо виробництва і розподілу продовольства, стан і тенденції розвитку агропродовольчих компаній та їх участі у вирішенні продовольчої проблеми світу.

Україна є одним з провідних виробників сільськогосподарської продукції у світі і може відігравати значну роль у вирішенні глобальної світової проблеми. Протягом останніх 5 років в Україні в середньому вироблялося 40 млн т зерна, 5,6 млн т насіння соняшнику, 1,3 млн т ріпаку, 19,3 млн т картоплі, 12,3 млн т молока, 422,6 тис. т м'яса великої рогатої худоби, 567 тис. т м'яса свиней та 736, 1 м'яса птиці, 14,8 млрд. яєць. Обсяги виробництва основних видів сільськогосподарської продукції наведено в табл. 1. За обсягами виробництва основних сільськогосподарських культур Україна посідає провідне місце у світі [4].

Таблиця 1

ВИРОБНИЦТВО ОСНОВНИХ ВИДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ В 2005—2010 РР., ТИС. Т

Продукція	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Зернові культури, всього	38 016	34 258	29 295	53 290	46 028	39 271
у тому числі:						
пшениця	18 699	13 947	13,938	25 885	20 886	16 851
кукурудза	7167	6426	7421	11 447	10 486	11 953
Соняшник	4706	5324	4174	6526	6364	6772

Закінчення табл. 1

Продукція	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ріпак	285	606	1047	2873	1873	1470
Картопля	19 462	19467	19102	19 545	19 666	18 705
М'ясо великої рогатої худоби	561,8	567,4	46,1	479,7	453,5	427,
М'ясо свиней	493,7	526,1	634,7	589,9	526,5	631,
М'ясо птиці	496,6	589,3	689,4	794,0	894,2	953,5
Молоко	13 714,4	13 286,6	12 262,1	11 761,3	11 606,9	11 248,5
Яйця, млн шт.	13 045,9	14 234,6	14 062,5	14 956,5	15 907,5	17 052,1

Джерело: Державний Комітет Статистики України. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Потенціал України щодо виробництва сільськогосподарської продукції можна порівняти з іншими провідними країнами світу. Так, обсяги виробництва в Україні ячменю майже дорівнюють показникам Аргентини і Бразилії. Оцінюючи виробничий потенціал аграрної галузі країни окремі аналітики висловлюються щодо можливості збільшення виробництва зерна в Україні у 2 рази (до 80 млн т) до 2015 року [7, с. 74]. В умовах, коли в світі ціни на сільськогосподарську продукцію і продовольство зростають, сільське господарство України може грати велике значення щодо забезпечення продовольчої безпеки у світі.

Найперспективнішими щодо збільшення у майбутньому обсягів виробництва є сільськогосподарські підприємства. Найменш дослідженим серед аграрних підприємств є агропродовольчі компанії. Аграрними економістами ці структури в Україні винайдені наприкінці ХХ століття. Саме у той час в агропромисловому комплексі України розпочалися інтенсивні інтеграційні процеси, які характеризувалися тим, що несільськогосподарські підприємства (харчової і переробної промисловості, матеріально-технічного постачання тощо) почали самостійно займатися виробництвом аграрної продукції, створюючи (або набуваючи у власність) в своїх структурах спеціалізовані сільськогосподарські підрозділи. Одною з основних характерних рис агропродовольчих компаній є те, що відділені функції управління від власності. Відповідно в цих компанія можна чітко розрізнити власників та управителів [5].

Відсутність спеціальних досліджень в Україні щодо мотивів і причин активного створення агропродовольчих компаній не дозволяють зробити кількісний аналіз цього питання. Проте вивчення аналогічного досвіду інших країн світу та узагальнення

наукових публікацій з цієї тематики дозволяють зробити припущення щодо цих процесів в Україні. Так, у Російській Федерації переломним моментом у розвитку агропродовольчих компаній і, відповідно, інтеграційних процесів в аграрному секторі, стала фінансова криза 1998 року. У результаті девальвації рубля підвищилася конкурентоспроможність російських продовольчих товарів і зріс попит на сільськогосподарську сировину російського виробництва. Шукаючи альтернативу імпортній сировині, російські компанії все більше інвестували в своє сільське господарство [3]. Збільшенню обсягів інвестицій у сільськогосподарське виробництво сприяло й те, що через підвищення попиту на сільгосп-сировину було можливо отримувати прибутки в аграрному секторі відносно незначних обсягах інвестицій. Організаційною формою такого інвестування в сільське господарство є створення агропродовольчих компаній [6].

Отримання доходу від сільськогосподарської діяльності та сумісних з нею виробництв є одною з причин входження нових гравців в агробізнес і створення ними спеціалізованих сільськогосподарських підрозділів. Найчастіше отримання прибутку агропродовольчими компаніями досягається не на стадії виробництва сільськогосподарської продукції, а в результаті подальшої переробки сільськогосподарської сировини, тобто проходження всього вертикального ланцюгу. Так, вирощування цукрового буряку може бути збитковим, проте реалізація цукру або цукерок може повністю покривати збитки від сільськогосподарської діяльності.

Таким чином, серед мотивів створення агропродовольчих компаній можна визначити:

- необхідність (прагнення) диверсифікації бізнесу підприємцями, які інвестують у сільськогосподарське виробництво, створюючи його одним з напрямків діяльності, тим самим забезпечуючи управління своїми ризиками;

- вертикальна інтеграція, яка забезпечує виробничий ланцюг «постачання матеріально-технічних ресурсів — виробництво сільськогосподарської продукції — переробка цієї продукції та реалізація товарів».

Якщо диверсифікація бізнесу забезпечує короткостроковий ефект і, відповідно, високу ймовірність у середньостроковій перспективі виведення інвестицій з сільськогосподарського виробництва, то вертикальна інтеграція спрямована на довгостроковий ефект і передбачає досить довгий період присутності в сільському господарстві. З урахуванням сучасних реалій можна стверджувати, що розвитку агропродовольчих компаній в Україні

сприяють світова продовольча криза та високі ціни на сільськогосподарську продукцію.

Оскільки значна частина агропродовольчих компаній побудовано на основі вертикальної інтеграції, потреба в сировині для свого основного виробництва є причиною їх створення. Потреба в забезпеченні основного виробництва сільськогосподарською сировиною в необхідних обсягах є вагомим мотивом створення агропродовольчих компаній. При цьому є можливість організації суворого контролю за виробництвом, щоб забезпечити відповідну якість продукції, та менеджмент.

В Україні агропродовольчі компанії зосередили свою увагу на виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції. Значною мірою концентрація виробництва культур агропродовольчими компаніями обумовлена вертикальною інтеграцією структур, які є їх складовими. Так, у сфері виробництва цукру вертикально інтегровані структури прагнуть забезпечити себе сировиною, і вирощують цукровий буряк на площах, підконтрольних агропродовольчим компаніям. Як результат, ними виробляється третина цукрового буряку в Україні.

За останні роки агропродовольчі компанії збільшили масштаби, розширили географію своєї діяльності і галузеву спеціалізацію. Крім традиційно високорентабельних підгалузей сільського господарства (виробництво зерна і насіння соняшника) вони активно працюють і в інших, насамперед з високою короткостроковою віддачею на вкладений капітал, в т. ч. й у тваринництві. На початок 2011 року під контролем 60 найбільших агропродовольчих компаній знаходилося понад 4 млн га сільськогосподарських угідь, що становить 23,6 % від площі земель, що обробляють всі аграрні підприємства України, або 9,7 % усіх сільськогосподарських угідь країни [3].

Середній розмір сільськогосподарських угідь агропродовольчої компанії становить 67 тис. га, а розміри найбільших перевищують 310 тис. га. Найбільша присутність агропродовольчих компаній спостерігається у Полтавській, Винницькій, Сумській і Черкаській областях (понад 17 % усіх сільськогосподарських угідь регіону). Менше всього агропродовольчі компанії використовують земельні масиви в Закарпатській, Волинській, Запорізькій та Одеській областях (менше 3 % усіх сільськогосподарських угідь регіону). Вирощування сільськогосподарської продукції здійснюється із застосуванням сучасної техніки і технологій. Урожайність культур і продуктивність тварин в агропродовольчих компаніях на 10—15 % вищі, ніж у середньостатистичному аграрному підприємстві України [3]. Фактично агропродовольчі

компанії стають особами, які в значній мірі визначатимуть успішність розвитку сільського господарства країни.

Аналіз дозволяє стверджувати, що процеси розвитку агропродовольчих компаній сприятимуть подальшій міжнародній інтеграції агропродовольчих компаній та підвищенню їх ролі у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми. Найбільш привабливими для інвестування сегментами вітчизняної економіки є виробництво продуктів харчування. На сьогоднішній день це виробництво цукру, соняшникової та інших видів олії, вирощування птиці тощо. Доцільність активізації діяльності агропродовольчих компаній щодо виробництва продуктів харчування обумовлена наступними чинниками:

- географічний та наявність достатньої сировинної бази для харчової промисловості;

- необхідність порівняно невисоких інвестицій для налагодження успішного бізнесу в Україні;

- висококваліфіковані кадри та налагоджені ринки збуту продукції.

Приклади успішного залучення іноземного капіталу за період з 2006 року по 2010 рік (компанії Астарта, Укррос, Креатив, Кернел, Миронівський хлібопродукт, Мрія тощо) свідчать про високу зацікавленість інвесторів. Усе наведене вище дозволяє прогнозувати підвищення ролі агропродовольчих компаній у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми та активізації їх діяльності щодо виробництва продуктів харчування. Вже зараз Україна займає перше місце у світі за обсягами експорту соняшникової олії, шосте — з експорту пшеничного борошна, насіння олійних, незжиреного сухого молока, сьоме — з експорту сиру.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що серед чинників, які гальмуватимуть розвиток агропродовольчих компаній, є:

- складності управління великою кількістю суб'єктів і значними масивами сільськогосподарських угідь;

- несприятлива для експорту аграрної продукції політика;

- проблеми функціонування сільської місцевості та неприйняття сільськими жителями нових товаровиробників.

Але процеси розвитку агропродовольчих компаній в Україні залишаються не дослідженими, особливо в частині їх впливу на міжнародну інтеграцію та їх участь у розв'язанні глобальної продовольчої проблеми. Зважаючи на відсутність офіційної статистики щодо діяльності агропродовольчих компаній, доцільним є провести широкомасштабне спеціальне дослідження розвитку цих форм підприємницької діяльності в Україні.

Література

1. Актуальні проблеми аграрної реформи в Україні в умовах системної кризи світової економіки / [Кириленко І.Г., Присяжнюк М.В., Пугачов М.І. та ін.], за ред. І.Г. Кириленко. — К.: ІРАР, 2009. — 136 с.
2. *Быков А.Н.* Постсоветское пространство: стратегии интеграции и новые вызовы глобализации / Быков А.Н. — СПб.: Алетейя, 2009. — 192 с.
3. Крупнейшие аграрные компании Украины: динамика и перспективы роста: исследование / под. ред. Лиссица А.]. — К.: Украинский клуб аграрного бизнеса, 2011. — 160 с.
4. *Котвицька Н.М.* Організаційно-економічні засади ефективної агропродовольчої політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Н.М. Котвицька. — К.: Ін-т законодавства ВР України, 2009. — 18 с.
5. *Никулин А.* Новейшая гигантомания / А. Никулин // Политический журнал. — 2005. — № 12. — С. 24—29.
6. *Храмова И.* Деятельность агрохолдингов в российском сельском хозяйстве: проблемы мотивации и организации производства / И.Храмова // Бюллетень Института экономики переходного периода. — 2004. — №2. — С. 31—48.
7. Rethinking agricultural reform in Ukraine/ [Lerman Z., Sedik D., Pugachov M., Goncharuk A.]. — Halle (Saale): IAMO, 2007. — 167 p.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011 р.

УДК 330.837:338.43

С. М. Рогач, канд. екон. наук, доцент,
Т. А. Гуцул, канд. екон. наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ АГРОБІЗНЕСУ В РЕГІОНАХ

У статті проаналізовано основні проблеми існуючої інституціональної структури аграрної сфери країни. Обґрунтовано перспективні напрями здійснення інституціональних перетворень, направлених на забезпечення збалансованого сталого розвитку агробізнесу в регіонах України. Ключові слова: інституціональне середовище, аграрна сфера, агробізнес, підприємництво, інституціональні перетворення, ринкові відносини.

В статье проанализировано основные проблемы существующей институциональной структуры аграрной сферы страны. Обосновано перспективные направления осуществления институциональных изменений, нацеленных на обеспечение сбалансированного стабильного развития агробизнеса в регионах Украины.